

CURS D'ANÀLISI ECONÒMICA DE LA SOCIETAT ACTUAL

SESSIÓ 10: LA REALITAT DEL PROJECTE EUROPEU.

Del Tractat de Roma a la Constitució Europea.

La Segona Guerra Mundial va deixar una Europa devastada, les pèrdues tant humanes com materials van ser terribles, milers de morts, ciutats destruïdes, misèria generalitzada i estats col·lapsats. Començava, a més, un procés de pèrdua de les colònies a l'Àfrica i l'Àsia¹. Poc temps després del final de la guerra, (1948), Europa es veuria dividida en dos blocs al voltant de les dues noves potències vencedores. Els països occidentals estarien sota la influència i protecció dels EEUU mentre que el bloc oriental restaria sota la influència soviètica. Europa quedaria així dividida² i deixaria de ser el centre del món tal i com ho havia estat durant els últims 500 anys!

Donades aquestes circumstàncies, les elits financeres i econòmiques europees van haver de promoure una sèrie de reformes per tal de continuar mantenint el seu domini ja que en molts països els moviments comunistes i socialistes tenien una forta presència i existia el temor de que s'estengués la influència soviètica. A més, el poder polític recau, immediatament després de la guerra, en la majoria de casos, en la socialdemocràcia que establirà polítiques de tipus keynesià. Així, es fa possible i necessari un pacte entre treball i capital que donarà lloc a la creació de l'"Estat del Benestar".

Seran aquesta necessitat de reconstrucció material d'Europa i el pacte treball-capital el que caracteritzaran el model econòmic Europeu dels vint anys posteriors a la 2GM.

Però amb l'arribada de la influència nord-americana arriben també les grans empreses dels EEUU. Les elits econòmiques i financeres de l'Europa Occidental però, aviat s'adonen que les "grans empreses" europees (de mida nacional i amb mercats interns molt limitats i fragmentats) no poden competir amb les dels EEUU. D'aquí naixerà en bona part l'anomenat projecte de construcció Europea quan les grans empreses comencin a reclamar als estats mesures que els permetin competir en aquest nou món bipolar. És en aquest context que el 1951 sis països³ creen la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer (CECA) per tal de coordinar i regular la indústria bàsica i extractiva, fonamental per a la reconstrucció i reindustrialització d'Europa i més tard, el 1957, la Comunitat Europea de l'Energia Atòmica (EURATOM) ja que cap dels estats europeus disposava dels recursos científics i econòmics necessaris per a dur a terme un programa nuclear propi.

Uns anys més tard neix formalment el "projecte europeu" quan, amb el Tractat de Roma (1957), aquests mateixos sis països decideixen formar una Unió Duanera. Neix així la Comunitat Econòmica Europea (CEE) amb la intenció de crear un mercat supraestatal que potenciï les empreses europees dotant-les de la mida suficient per a poder competir amb les empreses nord-americanes tant a Europa com a la resta del món. En aquest sentit la CEE és un èxit per al capital i a Europa en els anys següents es produeix un gran creixement econòmic (principalment de base industrial) i mica a mica els altres països de l'Europa Occidental volen incorporar-s'hi. El 1973 s'incorporen Gran Bretanya, Irlanda i Dinamarca (Noruega diu "No" en referèndum).

A mesura que la capacitat industrial i econòmica de l'Europa Occidental es recupera augmenta la rivalitat amb el capital nord-americà i augmenten les tensions "intercapitalistes" si bé molt matitzades pel context de la Guerra Freda. El 1970, els països de la CEE decideixen llençar una moneda única i constituir una unió econòmica en el termini de 10 anys, és l'anomenat "Pla Werner".

1 La pèrdua de les colònies suposarà la pèrdua de mercats protegits, així com de l'extracció de matèries primeres en condicions molt favorables.

2 Davant l'inici formal de la Guerra Freda (amb el bloqueig de Berlín el 1948), alguns països de l'Europa Occidental creen la Unió Europea Occidental (UEO), per tal de coordinar la seva capacitat de resposta militar davant l'amenaça comunista. La UEO durarà poc ja que menys d'un any després aquests països s'integraran a la OTAN (1949) cedint la seva autonomia militar als EEUU. Davant d'això, la URSS respondria amb el Pacte de Varsòvia (1951).

3 França, Alemanya, Itàlia, Bèlgica, Luxemburg i Països Baixos.

Les pressions dels EEUU i el final de patró dòlar-or faran que s'abandoni aquesta idea a canvi que el Dòlar floti i competeixi en el mercat de divises amb la resta de monedes mundials.

La crisi dels anys setanta marca un canvi important en l'economia mundial, i també en el projecte europeu. Fins aleshores el capital industrial havia estat el principal impulsor de l'economia. A partir dels setanta apareix un nou capitalisme global en el qual cada cop tindran més importància els mercats financers. Aquest canvi de composició de forces dins del capital, exigirà canvis tant en la política econòmica dels estats com en la relació capital-treball. El model neoliberal, que serà fortament impulsat per la presidència de Reagan als EEUU i Thatcher al Regne Unit⁴ començarà a desmuntar mica a mica els guanys socials adquirits amb l'establiment de l'estat del benestar.

Les principals empreses europees, reunides en el grup de pressió anomenat ERT (European Round Table of Industrialist) decidiran reclamar que la CEE iniciï també el gir neoliberal, impulsant un Mercat Únic i, posteriorment, una Moneda Única. Només així podien sobreviure i prosperar en el món global. La Comissió Europea en pren nota i el projecte europeu entrarà de ple en una nova etapa quan el 1985 s'aprovi l'Acta Única que instaurarà un Mercat Únic per a mercaderies, serveis, capitals i persones per al 1993. L'Acta Única marca el punt d'inflexió del gir neoliberal de la CEE que es reafirmarà notablement el 1992 amb el Tractat de Maastricht en el qual s'aprova la creació de la Unió Econòmica i Monetària (UEM). Mentrestant, la CEE havia incorporat Grècia (1981), Espanya i Portugal (1986) i havia passat a anomenar-se Unió Europea (Maastricht, 1992).

La creació de la Unió Econòmica i Monetària suposa la posada en circulació d'una moneda única per a la Unió Europea que permeti competir amb el dòlar, projectar Europa en els mercats de capitals mundials i sobretot afavorir els processos de creació de grans grups empresarials i financers europeus eliminant el risc dels tipus de canvi. Aquest procés culminarà el 2002 amb la posada en circulació de l'euro i la substitució de les monedes nacionals⁵. Però la unió monetària serà també l'instrument utilitzat per forçar els estats a que adoptin les polítiques neoliberals "necessàries". S'instaran les privatitzacions de les empreses públiques, la liberalització dels mercats i la retallada de l'Estat del Benestar per tal de complir amb els criteris establerts a Maastricht i posteriorment blindats amb el Pacte d'Estabilitat i Creixement (1996)⁶.

Però Maastricht suposa molt més que la creació de la UEM. A Maastricht Europa, en resposta al nou ordre mundial unipolar sorgit després de la caiguda del mur de Berlín (1989), la Guerra del Golf (1991) i la dissolució de l'URSS (1991) i és també inici del procés de creació d'una unió política i militar.

Un cop acabada la Guerra Freda, les tensions intercapitalistes entre els EEUU i Europa era probable que augmentessin i la falta d'una estructura político-militar seria una mancança important per a la projecció mundial d'Europa. A més, un cop les monedes estaven completament desvinculades de l'or, aquestes només estaven basades en la confiança en els estats que les emetien i l'Euro, la nova moneda única europea que pretenia competir amb el dòlar necessitaria aquesta estructura político-militar. Maastricht doncs obre aquesta porta creant una Política Exterior i de Seguretat Comuna (PESC) i una Política Interior i de Justícia Comuna (PIJC).

L'any 2000, un cop la Unió Monetària ja és una realitat⁷, cal que el gir neoliberal arribi al mercat laboral. A la cimera de Lisboa s'arriba a la decisió de fer d'Europa l'àrea econòmica més competitiva

4 El primer país que va imposar polítiques neoliberals fou Xile amb l'ascens al poder de Pinochet.

5 Al 2007 només 12 dels 27 estats membres formen part de l'Euro. Alguns per no complir amb els requisits establerts i altres com el Regne Unit, Dinamarca o Suècia per voluntat pròpia.

6 Les condicions que s'establien a Maastricht per q que un país pogués incorporar-se a l'Euro i que després mitjançant el Pacte d'Estabilitat i Creixement es convertiren en permanents són les següents: que el dèficit públic fos inferior al 3% i que el Deute Públic fos inferior al 60% del PIB, l'estabilitat de preus i el tipus de canvi així com un Banc Central independent.

7 Malgrat l'Euro encara no circulava físicament, els diferents països havien adoptat els tipus de canvi de l'Euro i aquest ja circulava en les operacions comercials "electròniques".

del món abans del 2010. Per aconseguir-ho caldrà fomentar la ocupació en base a quatre pilars fonamentals: ocupabilitat, actitud emprenedora, adaptabilitat i igualtat d'oportunitats (de gènere). “*La mateixa austeritat neoliberal, la mateixa filosofia econòmica de desregulació i privatització que ha estat en el cor de la política de la UE des de Maastricht i algunes de les seves característiques més restrictives- retallades en la despesa pública, baixos salaris, desregulació i eliminació de beneficis socials i de protecció en el treball com instruments per a crear treball- han estat destacats i reforçats actualment*” (EE.EE. 2000). És tracta d'augmentar l'ocupació amb qualsevol tipus d'activitat laboral, per irregular, temporal i precària que sigui, amb salaris més baixos, contractes abusius, més inseguretat i forta pressió perquè els treballadors acceptin qualsevol lloc de treball que se'ls ofereixi deixant de banda qualsevol consideració sobre la qualitat de l'ocupació.

Mentrestant la UE continua ampliant-se. El 1995 s'hi incorporen Suècia, Finlàndia i Àustria (Noruega torna a dir “No” en referèndum). Ja el 1993 es decideix iniciar el procés d'ampliació cap a l'Est d'Europa que culminarà amb l'incorporació, el 2004, de 12 nous estats membres⁸). L'ampliació cap a l'Est proporciona nous mercats (quasi 100 milions de nous consumidors), l'accés a una mà d'obra barata i propera i al mateix temps suposava separar aquests països de la òrbita d'influència russa. Era una aposta arriscada degut a les fortes diferències en els nivells de renda, les dificultats de la transició de l'economia planificada a l'economia de mercat i els importants llaços que tenien aquests països amb els EEUU (el seu nou protector davant Rússia)⁹. Aquestes circumstàncies faran que calgui iniciar el procés d'**ampliació**, paral·lelament al de **profundització** de la Unió. Per això cal una reforma institucional que permeti una *Europa a varies velocitats* amb un centre fort i una o múltiples perifèries¹⁰. Això, s'iniciarà amb el Tractat d'Amsterdam (1997), posteriorment Niça (2000) i finalment amb l'actual projecte de Constitució Europea actualment en suspens després del rebuig per part de la població a França i Holanda.

Conclusions

La Unió Europea pretén presentar-se al món, i davant la seva pròpia ciutadania, com una alternativa als Estats Units, representant un capitalisme amb rostre humà garant de la legalitat internacional i respectuosa amb els drets humans i el desenvolupament sostenible. Hem vist però que el projecte Europeu respon només als interessos del capital i no és altra cosa que un instrument per a la competència intercapitalista. A més, la Unió Europea s'està veient obligada a treure's aquesta mascara per tal de donar seguretat al capital europeu, apuntalar l'euro¹¹ en la seva competència directa amb el dòlar, garantir l'accés a recursos bàsics (especialment petroli i gas)¹², contenir els fluxos migratoris i assegurar els interessos de les grans empreses europees a l'exterior.

8 Estònia, Letònia, Lituània, Polònia, Eslovènia, República Txeca, Eslovàquia, Hongria, Malta i Xipre l'any 2004 i Bulgària i Romania el 2007.

9 Cal recordar que aquests països van ingressar a la OTAN molt abans d'ingressar a la Unió Europea.

10 En l'actualitat, al Consell, les decisions ens prenen per unanimitat, és a dir, cal que tots els països es posin d'acord. Això dificulta molt que Europa es projecti amb una sola veu al món.

11 Un euro fort permetria al capital transnacional europeu captar capitals de la resta del món per finançar la seva expansió, tant dins de la Unió Europea com a fora. Així mateix afavoreix al capital bancari ja que permetria crear “diner bancari” acceptat arreu del món i captaria recursos cap als mercats de capitals europeus generant quantiosos beneficis. No obstant, un euro fort dificultaria les exportacions europees que passarien a ser menys competitives en els mercats internacionals perjudicant al capital productiu i iniciant (o millor dit continuant) una nova onada de deslocalitzacions i retallades salarials per tal de mantenir la competitivitat.

12 La unió Europea és el primer importador mundial de gas i petroli i depen en bona mesura dels subministraments de Rússia i del Magreb i el Pròxim Orient. Les amenaces de Bielorrússia de tallar el subministrament de gas provinent de Rússia es bon exemple de la fragilitat de la Unió Europea en aquest aspecte.

ANNEX: Òrgans i Funcionament de la UE

L'organització institucional de la UE no respon a l'esquema clàssic de la divisió de poders. La funció legislativa la comparteixen el Consell de la Unió Europea (també anomenat Consell de Ministres o Consell i format per un ministre de cada estat membre en funció dels temes a tractar) i el Parlament Europeu (és l'únic òrgan electe i representant "democràtic" dels ciutadans). La funció executiva la ostenta la Comissió Europea (formada per el president i un comissari de cada estat membre), òrgan que te quasi en exclusiva també el dret d'iniciativa parlamentaria.

Cal no confondre el Consell de la Unió Europea o Consell de Ministres amb el Consell Europeu. Aquest està format pels caps de govern i primers ministres dels estats membres més el president de la Comissió Europea i és el màxim òrgan polític. És l'encarregat de tractar i decidir, a porta tancada, els grans temes de la Unió, les reformes, nous tractats, ampliacions, la política exterior i de seguretat i parlar amb una sola veu en afers internacionals. També te com a missió solucionar les situacions de bloqueig que es puguin produir en els Consells de Ministres.

Així, el Consell aprova les directives proposades per la Comissió i el Parlament queda relegat, en la majoria de casos, a un òrgan consultiu. Són competència del Parlament l'elecció del president de la Comissió i a l'aprovació del pressupost de la UE proposat per la Comissió.

La funció judicial l'exerceixen els tribunals de justícia i de primera instància. Existeix també un Tribunal de Comptes que fiscalitza el pressupost de la Unió (representa un escàs l'27% de PIB comunitari). Paral·lelament existeixen un gran nombre d'òrgans consultius i administratius que donen feina a milers de funcionaris.

Menció especial mereix el Banc Central Europeu (BCE), que estableix i aplica la política monetària de l'eurozona. És un òrgan totalment independent (no ha de donar explicacions ni davant del Parlament ni dels estats) i el seu únic objectiu és controlar la inflació i assegurar l'estabilitat de preus.

Malgrat no formar part de l'estructura oficial de la Unió Europea cal prestar atenció especial al paper dels lobbys. Són autèntics governs a l'ombra i les seves opinions i consells són tinguts molt en compte. La situació es tal que la UE s'ha vist obligada a aprovar un reglament que doti d'una mica de transparència a les seves accions i en limiti la seva influència. Actualment només al Parlament Europeu hi ha més de 4.000 lobistes acreditats (6 per a cada parlamentari!) dels quals només un 10% pertanyen a ONGs, sindicats o moviments socials; la resta es tracta principalment de les grans empreses europees i transnacionals agrupades per sectors o interessos particulars (la ERT, la AmCham o UNICE en són bons exemples).

Joan Junyent Tarrida
Seminari d'Economia Crítica Taifa,
Gener 2007

Bibliografia

BALANYÁ, Belén et al: "Europa, S.A. La Influencia de las Multinacionales en la Construcción de la UE". Icaria. Barcelona, 2002

Economistas Europeos por una Política Económica Alternativa en Europa; Memorando 2000: Pleno Empleo con una fuerte Constitución Social. Alternativas para una Nueva Económica en Europa.

<http://www.memo-europe.uni-bremen.de/>

ETXEZARRETA, Miren: Una panorámica crítica de la Unión Europea: Un texto de divulgación.

FERNÁNDEZ DURAN, Ramón: "¿Marte versus Venus, o Dólar versus Euro?". Madrid, 2004

FERNÁNDEZ DURAN, Ramón: "La compleja construcción de la Europa superpotencia". Virus Editorial, Barcelona, 2005

FERNÁNDEZ DURAN, Ramón: "¿Construyendo Europa manu militari?". Madrid, 2006

FONTAINE, Pascal: "Europe in 12 lessons". European documentation series. Office for Official Publication of the European Communities. Brusel·les, 2003

GIMÉNEZ, Núria: "Gestación de la Unión Europea como agente activo de la globalización" a Emergències n. 1, (pp. 23-30). Barcelona, novembre 2001